

ΠΕΔΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

πολιτισμός

μετανάστευση

οργανισμοί

υγεία-πρόληψη

στενές διαπροσωπικές σχέσεις

Επιμέλεια:

Παναγιώτης Σ. Κορδαύτης, Βασίλης Γ. Παυλοπούλος

Ατραπός

© 2006: Εκδόσεις ΑΤΡΑΠΟΣ

Εξώφυλλο: Ιωάννα Δελφίνο
Διόρθωση: Τέτη Παλαιοθοδώρου

Κανένα τμήμα του βιβλίου αυτού δεν αναπαράγεται, δεν αποθηκεύεται σε οποιοδήποτε σύστημα ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοστυγραφικό και δεν μεταβιβάζεται σε καμία μορφή και με κανέναν τρόπο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Εκδόσεις ΑΤΡΑΠΟΣ
Νάξου 80, 112 55 Αθήνα
Τηλ.: 210 2027585, Fax: 210 2284119
e-mail: info@atrapos-editions.gr
www.atrapos-editions.gr

Βιβλιοπωλεία

- Νάξου 80, 112 55 Αθήνα
Τηλ.: 210 2027585, Fax: 210 2284119
- Γαλατσίου 109, 111 44 Αθήνα
Τηλ. - Fax: 210 2913608
- Ιακωβίδου 7, 111 44 Αθήνα
Τηλ. - Fax: 210 2116869
- Κασομούλη 52, 117 44 Αθήνα
Τηλ. - Fax: 210 9010244

Κεντρική διάθεση

- Νάξου 80, 112 55 Αθήνα
Τηλ.: 210 2027585, Fax: 210 2113292
- Κιθαιρώνος 54, 112 55 Αθήνα
Τηλ.: 210 2027585, Fax: 210 2113292

ISBN 960-6622-83-5

Διαστάσεις των κοινωνικών αξιωμάτων: Διαπολιτισμική προσέγγιση

Πέννυ Παναγιωτοπούλου, Αικατερίνη Γκαρή, Βασίλης Παυλόπουλος

Είναι γεγονός ότι ο πολιτισμός αποτέλεσε για δεκαετίες μία παραμελημένη διάσταση στην κοινωνικοψυχολογική έρευνα (Smith & Bond, 2005) για λόγους που, κατά ειρωνικό τρόπο, ήταν μεταξύ τους αντίθετοι: είτε θεωρήθηκε ότι αποτελεί αντικείμενο άλλων επιστημονικών κλάδων, όπως π.χ. η Κοινωνική Ανθρωπολογία, είτε κρίθηκε ότι δεν χρειάζεται η εκπόνηση και επεξεργασία ειδικών θεωριών για τον πολιτισμό, εφόσον τα φαινόμενα που αφορά, αποτελούν προέκταση της μελέτης των διομαδικών σχέσεων και άρα μπορούν να ερμηνευθούν με βάση τις σχετικές θεωρίες της Κοινωνικής Ψυχολογίας.

Για να κατανοήσουμε τους τρόπους με τους οποίους η μελέτη του πολιτισμού μπορεί να προαγάγει την κοινωνικοψυχολογική έρευνα, είναι απαραίτητο να ορίσουμε προηγουμένως το περιεχόμενό του. Η έννοια του πολιτισμού είναι σε μεγάλο βαθμό περιεκτική και πολυσχιδής. Έχουν διατυπωθεί πολλοί και διαφορετικοί ορισμοί, οι οποίοι προέρχονται από τουλάχιστον τρεις διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις της Κοινωνικής Ψυχολογίας: την κλασική θεώρηση, την πολιτισμική θεώρηση και τη διαπολιτισμική θεώρηση.

Σύμφωνα με τους ορισμούς που εντάσσονται στην πρώτη προσέγγιση, ο πολιτισμός αποτελείται από το φυσικό περιβάλλον και τον «υποκειμενικό πολιτισμό», δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο τα μέλη μιας κοινότητας αντιλαμβάνονται την εσω-ομάδα τους και με βάση αυτόν αξιολογούν τις εξω-ομάδες (Triandis, 1980). Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις στάσεις, τις αξίες και τις πεποιθήσεις, οι οποίες διαφέρουν ενδεχομένως από άτομο σε άτομο, αλλά είναι κατά βάση κοινές σε ένα κοινωνικό σύνολο (Matsumoto, 1996). Η διαπολιτισμική θεώρηση ορίζει τον πολιτισμό ως ένα συμβολικό/σημασιολογικό σύστημα (Kashima, 2000), προσδίδοντάς του έτσι μάλλον στατική έννοια, εφόσον ο πολιτισμός χρησιμοποιείται ως κάτι ανάλογο προς το «χειρισμό μεταβλητής» στο πειραματικό μοντέλο (Strodtbeck, 1964). Σύμφωνα με την πολιτισμική θεώρηση, πολιτισμός

και ψυχισμός αλληλοσυμπληρώνονται (Shweder, 1991. Shweder & Sullivan, 1990). Ο πολιτισμός γίνεται αντιληπτός ως μια διαδικασία κοινωνικής αλληλεπίδρασης με συνιστώσες λειτουργίες τη δημιουργία κοινής δραστηριότητας (πολιτισμικές πρακτικές) και τη δημιουργία κοινών νοημάτων (πολιτισμική ερμηνεία) (Greenfield, 1997).

Προκειμένου να διευκολυνθεί η διαρκής προσπάθεια για τη συσχέτιση του πολιτισμικού περιβάλλοντος με την ψυχολογική διαφοροποίηση, γίνεται φανερό ότι υπάρχει ανάγκη να εξαλειφθεί η σύγχυση σχετικά με τον ορισμό και τη μέτρηση του πολιτισμού. Ένας τρόπος για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός είναι να αντικατασταθεί η έννοια του πολιτισμού από πιο συγκεκριμένες, λειτουργικά προσανατολισμένες μεταβλητές. Τέτοιες απόπειρες εστιάζονται σε οικολογικά στοιχεία και οικονομικούς δείκτες, στην κοινωνική οργάνωση και τους θεσμούς, στις διαδικασίες κοινωνικοποίησης ή σε ψυχολογικές εννοιολογικές κατασκευές, όπως οι αξίες (Smith & Bond, 2005).

Στα πλαίσια της κατεύθυνσης για ταξινόμηση των πολιτισμών εντάσσεται το έργο του Hofstede (1980), ο οποίος μελέτησε τις αξίες στον εργασιακό χώρο και κατέληξε σε τέσσερις διαστάσεις ομαδοποίησης των 40 χωρών¹ που συμμετείχαν στην έρευνά του: απόσταση εξουσίας, αποφυγή αβεβαιότητας, ατομικισμός-συλλογικότητα και ανδρισμός-θηλυκότητα. Η διάσταση του ατομικισμού-συλλογικότητας ήταν αυτή που χρησιμοποιήθηκε σε πλείστες έρευνες ως κριτήριο διαφοροποίησης των πολιτισμών. Τις αξίες χρησιμοποίησαν και οι Schwartz (1994) και Schwartz, Melech, Lehmann, Burgess, Harris και Owens (2001) για να προχωρήσουν στη δική τους ταξινόμηση με βάση δέκα τύπους αξιών αρχικά, οι οποίοι περιορίστηκαν αργότερα σε επτά: ενσωμάτωση, ιεραρχία, ανωτερότητα, ανθρωπιστική δέσμευση, συναισθηματική αυτονομία, διανοητική αυτονομία και αρμονία. Με στόχο τον καθορισμό πολιτισμικών ζωνών, οι Inglehart και Baker (2000) υιοθέτησαν ως κριτήρια τόσο ψυχολογικές μεταβλητές όσο και μεταβλητές κοινωνικής δομής. Διαφορετική είναι η προσέγγιση του Γεώργα και των συνεργατών του (Georgas & Berry, 1995. Georgas, Van de Vijver & Berry, 2004), οι οποίοι χρησιμοποίησαν ένα οικολογικό-πολιτισμικό θεωρητικό πλαίσιο για να ερμηνεύσουν τη διακύμανση ψυχολογικών μεταβλητών μεταξύ χωρών, οι οποίες ταξινομήθηκαν με κριτήρια ορισμένες σύνθετες οικολογικές και κοινωνικές μετρήσεις-δείκτες, όπως π.χ. η θρησκεία και η οικονομική ευημερία.

1. Αργότερα ο Hofstede (1983) διεύρυνε το δείγμα του προσθέτοντας άλλες 10 χώρες.

Η μελέτη των κοινωνικών αξιωμάτων αποτελεί μια εναλλακτική προσέγγιση για την ανίχνευση πολιτισμικών παραμέτρων, οι οποίες πιθανόν δεν έχουν εντοπιστεί από τις έως τώρα απόπειρες ερμηνείας της ψυχολογικής διαφοροποίησης με βάση τη μέτρηση των στάσεων και των αξιών ή οικολογικούς και οικονομικούς δείκτες (Leung, Bond, de Carrasquel, Muroz, Hernández, Murakami, Yamaguchi, Bierbrauer & Singelis, 2002).

Το περιεχόμενο της έννοιας των κοινωνικών αξιωμάτων διαφέρει από το περιεχόμενο της έννοιας των αξιολογικών πεποιθήσεων, καθώς και των κανονιστικών πεποιθήσεων. Τα κοινωνικά αξιώματα δεν αποκαλύπτουν το βαθμό του κοινωνικά επιθυμητού ή το μέγεθος της σημασίας κάποιου αντικειμένου, ούτε υποδεικνύουν μια στάση για τον ορθό τρόπο δράσης στη ζωή. Για παράδειγμα, η ρήση «Η ειρήνη είναι ευλογία» αποτελεί μια αξία (άποψη αποτίμησης), ενώ η φράση «Δεν πρέπει να εκμεταλλευόμαστε τους αδύνατους» είναι μια κανονιστική άποψη σχετικά με το «δέον γενέσθαι». Οι πεποιθήσεις αφορούν σε πλήθος ανθρώπινων συμπεριφορών και, αντίθετα προς τις αξίες, διαφέρουν σημαντικά ως προς το βαθμό εξειδίκευσής τους. Μπορεί να αφορούν σε πολύ εξειδικευμένες περιστάσεις και πολύ συγκεκριμένα πρόσωπα, αλλά μπορούν επίσης να είναι πάρα πολύ γενικευμένες. Το κοινωνικό αξίωμα αποτελεί μία πεποίθηση που διατυπώνεται σε κάποιο επίπεδο αφαίρεσης και γενίκευσης. Συγκεκριμένα, πεποίθηση είναι η περιγραφή και η αντίληψη ενός αντικειμένου, των χαρακτηριστικών του και της σχέσης του με άλλα αντικείμενα (Katz, 1960). Εάν ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται μια σχέση ανάμεσα σε δύο αντικείμενα ή ανάμεσα σε κάποιο αντικείμενο και στα χαρακτηριστικά του, τότε θεωρείται ότι έχει διαμορφώσει μια πεποίθηση (Bem, 1970). Με άλλα λόγια, μία δήλωση στην οποία κάποιος αποδίδει τουλάχιστον έναν ελάχιστο βαθμό εμπιστοσύνης, όπως π.χ. μια πρόταση σχετικά με ένα αντικείμενο ή αναφορικά με τη σχέση μεταξύ αντικειμένων και/ή θέσεων που μπορεί να έχει οποιοδήποτε περιεχόμενο, αποτελεί μια πεποίθηση (Bar-Tal, 1990).

Τα κοινωνικά αξιώματα είναι γενικευμένες απόψεις που αναφέρονται σε κάποιο άτομο, στο κοινωνικό περιβάλλον, στο φυσικό περιβάλλον ή στον πνευματικό κόσμο και διατυπώνονται κατά τρόπο ώστε να απηχούν κάποιο βαθμό αξίωσης και εμπιστοσύνης από την πλευρά του ατόμου που τα εκφράζει, ότι δηλαδή η διατυπωθείσα σχέση μεταξύ δύο οντοτήτων ή εννοιών ισχύει και είναι έγκυρη. Επομένως, διατυπώνονται με την εξής δομή: «Το Α σχετίζεται με το Β». Για παράδειγμα, αν Α: «Η σκληρή εργασία είναι βασανιστική» και Β: «Η επιτυχία είναι ολοκλήρωση», το κοινωνικό αξίωμα που μπορεί να διατυπωθεί είναι: «Η σκληρή εργασία οδηγεί στην επιτυχία».

Τα κοινωνικά αξιώματα συντελούν στην επιβίωση του ατόμου, στη λειτουργικότητα και αποτελεσματικότητά του σε διαφορετικά περιβάλλοντα και χρονικές περιόδους. Διαθέτουν τις τέσσερις βασικές λειτουργίες των στάσεων, σύμφωνα με τον Katz (1960): διευκολύνουν την κατάκτηση στόχων, διαφυλάσσουν την αξία του εαυτού, εκφράζουν τις γενικότερες αξίες του ατόμου και βοηθούν το άτομο να κατανοήσει τον κόσμο. Εξαιτίας αυτής ακριβώς της λειτουργικής αντιμετώπισης των κοινωνικών αξιωμάτων, και επειδή τα άτομα σε ολόκληρο τον κόσμο κατά τη διάρκεια της ζωής τους καλούνται να αντιμετωπίσουν παρόμοια προβλήματα με τον αποτελεσματικότερο και οικονομικότερο δυνατό τρόπο, διατυπώνεται η υπόθεση ότι οι άνθρωποι υιοθετούν τα κοινωνικά αξιώματα περίπου με τον ίδιο τρόπο που γίνονται δεκτά τα αξιώματα στην επιστήμη των μαθηματικών. Η διαφοροποίηση μεταξύ των πολιτισμών έγκειται στο βαθμό που συγκεκριμένα κοινωνικά αξιώματα γίνονται κάθε φορά αποδεκτά.

Ο σαφής διαχωρισμός των κοινωνικών αξιωμάτων από τις αξίες και τις κανονιστικές απόψεις οδηγεί, για πρώτη φορά, στη χρήση ενός ψυχομετρικού μέσου (ερωτηματολογίου) αποτελούμενου από αμιγώς γενικευμένες απόψεις. Κατά συνέπεια, ο στόχος της μελέτης των κοινωνικών αξιωμάτων είναι: (α) να συγκεντρώσει πληροφορίες σχετικά με την πολιτισμική διακύμανση και τις αποκλίσεις, σκοπός που δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί μέσω της μελέτης των αξιών, και (β) να προσφέρει μια εναλλακτική οπτική γωνία από την οποία θα μπορούσαμε να ελέγξουμε, επιβεβαιώνοντας ή αναιρώντας, τα αποτελέσματα των ερευνών που έχουν βασιστεί στις αξίες και στοχεύουν στην ερμηνεία των πολιτισμικών ομοιοτήτων και διαφορών στην ανθρώπινη συμπεριφορά και στην πρόβλεψη της συμπεριφοράς (Bond, Leung, Au, Tong & Chemonges-Nielson, 2004. Leung & Bond, 2004).

Η έρευνα που παρουσιάζεται εδώ αποτελεί τη συγκριτική μελέτη 6 χωρών που περιλαμβάνονται στην ευρύτερη έρευνα για τα κοινωνικά αξιώματα των Leung και συνεργατών (2002) και η οποία συμπεριέλαβε συνολικά 41 χώρες (Bond, Leung, Au, Tong, de Carrasquel et al., 2004. Leung & Bond, 2004). Στην παρούσα έρευνα εξυπηρετείται κυρίως ο πρώτος στόχος, δηλαδή η περιγραφή της πολιτισμικής διακύμανσης, των ομοιοτήτων και διαφορών, μέσω της μελέτης των κοινωνικών αξιωμάτων σε έξι πολιτισμικά πλαίσια που παρουσιάζουν αξιοσημείωτες οικολογικές και κοινωνικές διαφορές.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Στην έρευνα συμμετείχαν 1.286 άτομα που προήλθαν από 6 χώρες: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής ($n = 99$), Μεγάλη Βρετανία ($n = 196$), Ισπανία ($n = 96$), Ελλάδα ($n = 371$), Ινδία ($n = 276$) και Χονγκ Κονγκ ($n = 248$)². Κριτήριο για την επιλογή των συγκεκριμένων χωρών ήταν η ένταξή τους σε διαφορετικές ομάδες, με βάση οικολογικούς, οικονομικούς, θρησκευτικούς και πληθυσμιακούς δείκτες (π.χ. Georgas et al., 2004), έτσι ώστε να μεγιστοποιηθεί κατά το δυνατόν το εύρος διασποράς της πολιτισμικής εκπροσώπησης.

Ως προς το φύλο, το συνολικό δείγμα συγκροτούσαν 486 (38%) άνδρες και 800 (62%) γυναίκες. Παρόλο που η αναλογία αυτή διέφερε στατιστικώς σημαντικά μεταξύ των χωρών, $\chi^2(5, N = 1375) = 43.59, p < .001$, ήταν σε όλα τα δείγματα προς όφελος των γυναικών και κυμαινόταν από 46/54 (Χονγκ Κονγκ) μέχρι 25/75 (Μεγάλη Βρετανία). Όλοι οι συμμετέχοντες ήταν νέοι ενήλικες, μεταξύ 18-30 ετών, και προέρχονταν στη μεγάλη πλειοψηφία τους από το φοιτητικό πληθυσμό κάθε χώρας.

Μέσα και διαδικασία συλλογής των δεδομένων

Το Ερωτηματολόγιο των Κοινωνικών Αξιωμάτων σχεδιάστηκε ειδικά για τους σκοπούς του ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος σε 41 χώρες (Bond et al., 2004. Leung & Bond, 2004). Η έκδοση που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα μελέτη αποτελείται από 60 προτάσεις, το περιεχόμενο των οποίων προήλθε από εκτενή ανασκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά με τις κοινωνικές πεποιθήσεις, καθώς και από ανάλυση περιεχομένου συνεντεύξεων που ελήφθησαν σε προκαταρκτική έρευνα-πλότο (βλ. Leung et al., 2002, για λεπτομερή περιγραφή της διαδικασίας κατασκευής του ερωτηματολογίου).

Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να αξιολογήσουν καθεμιά από τις 60 προτάσεις χρησιμοποιώντας μια κλίμακα τύπου Likert με πέντε διαβαθμίσεις: «το πιστεύω απόλυτα» (5), «συμφωνώ» (4), «δεν έχω γνώμη» (3), «δεν συμφωνώ» (2) και «δεν το πιστεύω καθόλου» (1). Η προσαρμογή του ερωτηματολογίου στη γλώσσα κάθε χώρας έγινε με τη μέθοδο της αντίστροφης μετάφρασης από δίγλωσσους ερευνητικούς συνεργάτες. Η χορήγηση των ερωτηματολογίων έγινε από εκπαιδευμένους για το σκοπό αυτό ερευνητικούς βοηθούς. Τα άτομα των 6 διαφορε-

2. Η σειρά παρουσίασης των χωρών γίνεται κατά «γεωγραφικές ζώνες», από δύση προς ανατολή και από βορά προς νότο, και δεν έχει αξιολογικό χαρακτήρα.

τικών πολιτισμικών δειγμάτων συμμετείχαν στην έρευνα διατηρώντας την ανωνυμία τους και σε εθελοντική βάση, χωρίς να λάβουν κάποια μορφή αμοιβή.

Αποτελέσματα

Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων αναφέρεται σε δύο επίπεδα: (α) την παραγοντική δομή των κοινωνικών αξιωμάτων, και (β) το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας των συμμετεχόντων με τα κοινωνικά αξιώματα. Η σύγκριση των δειγμάτων από 6 χώρες έγινε και στα δύο παραπάνω επίπεδα, λαμβάνοντας υπόψη κάθε φορά τις ιδιαιτερότητες και τους περιορισμούς των διαπολιτισμικών μετρήσεων.

Παραγοντική δομή των κοινωνικών αξιωμάτων. Για τη μελέτη της δομής του Ερωτηματολογίου των Κοινωνικών Αξιωμάτων χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση παραγόντων και, ειδικότερα, η ανάλυση κύριων συνιστωσών με ορθογώνια περιστροφή (varimax). Η μέθοδος αυτή ενδείκνυται για την εμπειρική διερεύνηση των συσχετίσεων μεταξύ πολλών αριθμητικών μεταβλητών όταν δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη θεωρητική υπόθεση προς έλεγχο (Tabachnick & Fidell, 2001). Στην ανάλυση συμπεριλήφθηκε το σύνολο των συμμετεχόντων από τα έξι δείγματα. Πρόκειται, δηλαδή, για ητική προσέγγιση (Berry, Poortinga, Segall & Dasen, 2002), η οποία υποθέτει ότι είναι δυνατή η ανάδειξη καθολικών διαστάσεων μεταξύ των χωρών. Η διαδικασία αυτή αποτελεί προϋπόθεση για το δεύτερο στάδιο της διαπολιτισμικής σύγκρισης, το οποίο είναι η μελέτη του βαθμού συμφωνίας-διαφωνίας με τα κοινωνικά αξιώματα σε κάθε χώρα.

Ο προκαταρκτικός έλεγχος όσον αφορά την επάρκεια των στοιχείων για να υποβληθούν σε ανάλυση παραγόντων ήταν θετικός. Ο δείκτης Kaiser-Meyer-Olkin (KMO = .84) ήταν άνω της προτεινόμενης οριακής τιμής .80 (Kim & Mueller, 1978) και το κριτήριο του Bartlett για τη σφαιρικότητα των δεδομένων ήταν στατιστικώς σημαντικό: $\chi^2(1770) = 13839.78, p < .001$. Η επισκόπηση της κατανομής ιδιοτιμών (Cattell, 1966) ανέδειξε 5 παράγοντες. Ωστόσο, το συνολικό ποσοστό της εξηγούμενης διασποράς ήταν χαμηλό (27.8%) ενώ, επίσης, οι πρωτεύουσες φορτίσεις αρκετών προτάσεων ήταν χαμηλότερες του αποδεκτού ορίου .40. Έτσι, η ανάλυση επαναλήφθηκε αφού αποκλείστηκαν οι προτάσεις αυτές, επιλογή που συνέβαλε στην αύξηση της ομοιογένειας εντός των παραγόντων και στη βελτίωση του ποσοστού της εξηγούμενης διασποράς στο 37.5%. Το εννοιολογικό περιεχόμενο των παραγόντων παρουσιάζεται αμέσως παρακάτω (βλ. Πίνακα 1) και συμφωνεί με τις διαστάσεις των αντίστοιχων δημοσιεύσεων σε περισσότερες χώρες (Bond et al., 2004. Leung & Bond, 2004).

Πίνακας 1. Παραγοντική δομή του Ερωτηματολογίου Κοινωνικών Αξιωμάτων (δεδομένα από 6 χώρες, N = 1.286)

	ΘΡΗ	ΚΥΝ	ΕΠΙ	ΜΟΙ	ΠΟΛ
Η πίστη στη θρησκεία βοηθάει στην κατανόηση του νοήματος της ζωής	.77				
Η θρησκευτική πίστη συμβάλλει στην καλή ψυχική υγεία	.75				
Υπάρχει μια υπέρτατη δύναμη που ελέγχει το σύμπαν	.64				
Η θρησκευτική πίστη κάνει τους ανθρώπους καλούς πολίτες	.64				
Η θρησκεία κάνει τους ανθρώπους να δραπετεύουν από την πραγματικότητα	-.61				
Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις οδηγούν σε μη επιστημονικό τρόπο σκέψης	-.56				
Τα θρησκευόμενα άτομα είναι πιθανόν ότι διατηρούν υψηλό επίπεδο ηθικής	.56				
Τα άτομα με ισχύ τείνουν να εκμεταλλεύονται τους άλλους		.65			
Η ισχύς και η υψηλή κοινωνική θέση κάνει τους ανθρώπους αλαζόνες		.64			
Οι καλόκαρδοι άνθρωποι πέφτουν συχνά θύματα εκμετάλλευσης		.62			
Οι καλόκαρδοι άνθρωποι συχνά βιώνουν σοβαρές απώλειες		.61			
Οι άνθρωποι σταματούν να δουλεύουν σκληρά αφού εξασφαλίσουν άνετη ζωή		.52			
Τα ηλικιωμένα άτομα είναι συχνά ξεροκέφαλα και προκατειλημμένα		.49			
Πετυχαίνει κανείς ευκολότερα όταν ξέρει να ελίσσεται		.48			
Τα πολύ ερωτευμένα άτομα συνήθως είναι τυφλά		.43			
Οι κοινωνικοί θεσμοί είναι προκατειλημμένοι υπέρ των πλουσίων		.42			
Οι γυναίκες χρειάζεται να είναι πιο όμορφες απ' ό,τι οι άνδρες		.41			

(συνεχίζεται)

Πίνακας 1 (συνέχεια)

	ΘΡΗ	ΚΥΝ	ΕΠΙ	ΜΟΙ	ΠΟΛ
Η επιτυχία έρχεται όταν κανείς προσπαθεί σκληρά			.68		
Οι αντιξοότητες ξεπερνιούνται με την προσπάθεια			.63		
Κάθε πρόβλημα έχει τη λύση του			.61		
Οι εργατικοί άνθρωποι στο τέλος καταφέρνουν περισσότερα			.56		
Η γνώση είναι απαραίτητη για να επιτύχει κανείς			.50		
Η αποτυχία μπορεί να γίνει η αρχή μιας επιτυχίας			.50		
Οι δίκαιοι άνθρωποι τελικά θα επικρατήσουν ενάντια στους μοχθηρούς	.30		.47		
Όποιος δεν ξέρει να προγραμματίσει το μέλλον του στο τέλος αποτυγχάνει			.44		
Ατομικά στοιχεία όπως η εμφάνιση και τα γενέθλια επηρεάζουν τη μοίρα μας				.67	
Υπάρχουν πολλοί τρόποι να προβλέψει κανείς τι θα συμβεί στο μέλλον				.64	
Η μοίρα καθορίζει τις επιτυχίες και τις αποτυχίες μας				.62	
Υπάρχουν τρόποι που βοηθούν να αποφύγει κανείς την κακοτυχία				.56	
Η καλή τύχη θα ακολουθήσει εάν κανείς ξεπεράσει μια καταστροφή			.34	.43	
Οι άνθρωποι μπορεί να έχουν αντίθετες συμπεριφορές σε διάφορες περιστάσεις					.64
Η συμπεριφορά του ανθρώπου αλλάζει ανάλογα με το κοινωνικό περιβάλλον					.64
Η συμπεριφορά κάποιου μπορεί να είναι αντίθετη με τα συναισθήματά του					.52
Πρέπει κανείς να αντιμετωπίζει τα πράγματα ανάλογα με τις συνθήκες					.47
Συνήθως υπάρχει μόνο ένας τρόπος για να λύσει κανείς ένα πρόβλημα					.46

Σημείωση: Ανάλυση κύριων συνιστωσών με ορθογώνια περιστροφή (varimax). Φορτίσεις < .30 έχουν παραλειφθεί. ΘΡΗ: Θρησκευτικότητα, ΚΥΝ: Κοινωνικός Κυνισμός, ΕΠΙ: Επιβράβευση της Προσπάθειας, ΜΟΙ: Έλεγχος από τη Μοίρα, ΠΟΛ: Κοινωνική Πολυπλοκότητα.

Ο πρώτος παράγοντας αποτελείται από επτά αξιώματα που αναφέρονται στην ύπαρξη μεταφυσικών δυνάμεων και στην επίδραση που ασκούν οι θρησκευτικές πεποιθήσεις σε διάφορους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, γι' αυτό ονομάστηκε *Θρησκευτικότητα*. Εξηγεί 9.3% της διασποράς των τιμών και η αξιοπιστία του είναι αρκετά καλή (Cronbach $\alpha = .78$). Ο μέσος όρος για το συνολικό δείγμα είναι 3.16, δηλαδή περίπου στο μέσον της πενταβάθμιας κλίμακας μέτρησης, και η τυπική απόκλιση είναι .73.

Ο δεύτερος παράγοντας ονομάστηκε *Κοινωνικός Κυνισμός*. Τα δέκα αξιώματα που εντάσσονται εδώ, αντανakλούν αρνητική αντιμετώπιση για την ανθρώπινη φύση, προκατειλημμένη γνώμη απέναντι σε ορισμένες κοινωνικές ομάδες, έλλειψη εμπιστοσύνης στους κοινωνικούς θεσμούς και απόρριψη των θεμιτών μέσων για την επίτευξη ενός στόχου. Γενικότερα, περιγράφουν μια ορθολογική και, ίσως, πραγματιστική θεώρηση σχετικά με τη λειτουργία της κοινωνίας και την επιβίωση μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Ο παράγοντας αυτός εξηγεί 9.2% της διασποράς των τιμών. Η αξιοπιστία του είναι καλή ($\alpha = .73$). Ο μέσος όρος είναι 3.24 και η τυπική απόκλιση .57.

Οι οκτώ προτάσεις του τρίτου παράγοντα αντιπροσωπεύουν τη γενικευμένη πεποίθηση ότι η καταβολή προσπάθειας, η γνώση, ο προσεκτικός προγραμματισμός και σχεδιασμός οδηγούν σε θετικά αποτελέσματα. Επομένως, ονομάστηκε *Επιβράβευση της Προσπάθειας*. Εξηγεί 8.0% της διασποράς, διαθέτει καλή αξιοπιστία ($\alpha = .70$) και έχει γενικό μέσο όρο 3.66 με τυπική απόκλιση .55.

Ο τέταρτος παράγοντας, *Έλεγχος από τη Μοίρα*, αντιπροσωπεύει την άποψη ότι τα συμβάντα της ζωής είναι προκαθορισμένα και ότι υπάρχουν κάποιοι τρόποι μέσω των οποίων τα άτομα μπορούν να επηρεάσουν την έκβασή τους. Τα 5 αξιώματα του παράγοντα αυτού ερμηνεύουν το 6.2% της διασποράς των τιμών. Η αξιοπιστία του είναι οριακά επαρκής ($\alpha = .62$). Ο μέσος όρος συμφωνίας των συμμετεχόντων με τον τέταρτο παράγοντα είναι εμφανώς ο χαμηλότερος μεταξύ των κοινωνικών αξιωματών ($M.O. = 2.66$, $T.A. = .69$) και ο μοναδικός με τιμή που τείνει να δηλώνει διαφωνία.

Οι πέντε προτάσεις του τελευταίου παράγοντα, *Κοινωνική Πολυπλοκότητα*, αντανakλούν την άποψη ότι δεν υπάρχουν άκαμπτοι κανόνες που πρέπει να ακολουθούνται, αλλά μάλλον πολλαπλοί τρόποι μέσω των οποίων μπορούμε να επιτυχήναυμε ένα αποτέλεσμα, ενώ η έλλειψη συνέπειας στην ανθρώπινη συμπεριφορά είναι κάτι το σύνηθες. Ο μέσος όρος συμφωνίας με τον πέμπτο παράγοντα είναι ο υψηλότερος στο συνολικό δείγμα ($M.O. = 4.13$) και παρουσιάζει τη μικρότερη διακύμανση ($T.A. = .39$). Ωστόσο, τα ευρήματα που προέρχονται από αυτόν πρέπει να ερμηνευθούν με επιφύλαξη, εφόσον εξηγεί το μικρότερο πο-

σοστό της συνολικής διασποράς (4.9%) και η αξιοπιστία του κρίνεται ως ανεπαρκής ($\alpha = .46$).

Η ανάδειξη των παραπάνω πέντε διαστάσεων με βάση το σύνολο των συμμετεχόντων από 6 χώρες δεν αποκλείει την πιθανότητα ύπαρξης ημικών, πολιτισμικά συγκεκριμένων στοιχείων εντός των δειγμάτων. Η σύγκριση της παραγοντικής δομής κάθε χώρας, όσον αφορά στα κοινωνικά αξιώματα, με την παραγοντική δομή που προέκυψε από το συνολικό δείγμα είναι επιβεβλημένη και για έναν ακόμα λόγο: αποτελεί έλεγχο της δομικής ισοτιμίας των παραγόντων μεταξύ των χωρών (Van de Vijver & Poortinga, 2002). Με άλλα λόγια, δεν μπορεί κανείς να προχωρήσει σε διαπολιτισμική σύγκριση σε επίπεδο μέσων όρων εάν δεν έχει διασφαλίσει ότι το εννοιολογικό περιεχόμενο των μετρήσεων (στην περίπτωση μας, των παραγόντων των κοινωνικών αξιωμάτων) είναι επαρκώς όμοιο. Η δομική ισοτιμία ελέγχεται μέσω ενός συντελεστή συμφωνίας, όπως ο δείκτης Φ του Tucker (Van de Vijver & Leung, 1997). Επειδή ο δείκτης αυτός έχει άγνωστη δειγματοληπτική κατανομή, δεν είναι δυνατός ο υπολογισμός διαστημάτων εμπιστοσύνης για τον έλεγχο της στατιστικής του σημαντικότητας. Έτσι, προτείνονται ορισμένες κρίσιμες τιμές (συνήθως .90 ή .85) κάτω από τις οποίες είναι αμφίβολη η ύπαρξη δομικής ισοτιμίας (Van de Vijver & Leung, 1997).

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται οι δείκτες Φ από τη σύγκριση των πέντε «καθολικών» παραγόντων με τους αντίστοιχους παράγοντες που προέκυψαν από το δείγμα καθεμιάς από τις 6 χώρες, ξεχωριστά. Όπως φαίνεται στον πίνακα αυτό, οι 20 από τις 30 συγκρίσεις κατέληξαν σε δομική ισοτιμία, ενώ σε άλλες τρεις περιπτώσεις το αποτέλεσμα ήταν οριακά αποδεκτό (μεταξύ .80-.85). Από την «κάθετη» ανάγνωση των στηλών του πίνακα διαπιστώνεται ότι ο μοναδικός παράγοντας που εμφανίζει εννοιολογική αντιστοιχία σε όλα τα υπό μελέτη δείγματα είναι η Θρησκευτικότητα. Η Επιβράβευση της Προσπάθειας καταφέρνει το ίδιο σε 5 από τις 6 χώρες (εκτός των ΗΠΑ). Το εννοιολογικό περιεχόμενο του Κοινωνικού Κυνισμού είναι κοινό σε 4 χώρες, οριακά παρόμοιο στις ΗΠΑ, ενώ δεν αντιστοιχεί σε κάποιον παράγοντα της Ινδίας. Ο Έλεγχος από τη Μοίρα έχει παρόμοια δομή στην Ελλάδα και το Χονγκ Κονγκ και, οριακά, στην Ισπανία και τις ΗΠΑ. Τέλος, η Κοινωνική Πολυπλοκότητα εμφανίζεται με σταθερό περιεχόμενο σε 3 χώρες (Ελλάδα, Χονγκ Κονγκ και Ινδία). Εάν διατρέξει κανείς τον Πίνακα 2 οριζόντια (ως προς τις σειρές), θα διαπιστώσει ότι οι χώρες με δομική ισοτιμία σε όλους τους παράγοντες είναι η Ελλάδα, το Χονγκ Κονγκ και η Ινδία. Η Ισπανία ακολουθεί με τέσσερις εννοιολογικά αντίστοιχους παράγοντες και, τέλος, η Μεγάλη Βρετανία και οι ΗΠΑ με τρεις παράγοντες.

Πίνακας 2. Συντελεστές συμφωνίας (Tucker's Φ) των παραγόντων των κοινωνικών αξιωμάτων κάθε χώρας με την παραγοντική δομή της κοινής ανάλυσης των δεδομένων των 6 χωρών

	Χώρα					
	ΗΠΑ	Μεγάλη Βρετανία	Ισπανία	Ελλάδα	Ινδία	Χονγκ Κονγκ
Θρησκευτικότητα	.93	.98	.95	.96	.93	.95
Κοινωνικός Κυνισμός	.80	.90	.90	.96	.74	.94
Επιβράβευση Προσπάθειας	.57	.89	.91	.96	.97	.95
Έλεγχος Μοίρας	.81	.66	.82	.91	.22	.85
Κοινωνική Πολυπλοκότητα	.68	.73	.31	.88	.89	.88

Σημείωση: Συντελεστές $\Phi \geq .80$ με έντονα στοιχεία.

Βαθμός συμφωνίας/διαφωνίας με τα κοινωνικά αξιώματα. Η διαπολιτισμική σύγκριση των μέσων όρων συμφωνίας/διαφωνίας με τα κοινωνικά αξιώματα έχει νόημα μόνο για τους παράγοντες όπου έχει διασφαλιστεί η δομική ισοτιμία. Αυτός είναι ο λόγος που ορισμένα φαινόμενα του Πίνακα 3, στον οποίο παρουσιάζονται οι μέσοι όροι των παραγόντων των κοινωνικών αξιωμάτων ως προς τη χώρα, παρέμειναν κενά. Ο έλεγχος της στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των μέσων όρων έγινε με διπαραγοντικές αναλύσεις διακύμανσης, όπου ανεξάρτητες μεταβλητές ήταν η χώρα και το φύλο. Όπου απαιτήθηκε, ακολούθησαν πολλαπλές συγκρίσεις των μέσων όρων ανά ζεύγη με το post hoc κριτήριο του Scheffé.

Από την επισκόπηση των δεικτών η^2 του Πίνακα 3 προκύπτει ότι το μέγεθος της στατιστικής επίδρασης της χώρας στους παράγοντες των κοινωνικών αξιωμάτων κυμαίνεται από χαμηλό έως μέτριο επίπεδο (μεταξύ .02-.21), με βάση τα κριτήρια του Cohen (1988). Η επίδραση της χώρας ήταν στατιστικώς σημαντική ($p < .001$) και στις πέντε αναλύσεις διακύμανσης. Αντίθετα, το μέγεθος της επίδρασης του φύλου ήταν πολύ χαμηλό ($\eta^2 < .02$), ακόμα και στις δύο περιπτώσεις όπου η επίδραση του φύλου ήταν στατιστικώς σημαντική. Ειδικότερα, τα αποτελέσματα των αναλύσεων διακύμανσης έχουν ως εξής:

Τη μεγαλύτερη συμφωνία με το περιεχόμενο του παράγοντα Θρησκευτικότητα

Πίνακας 3. Μέσοι όροι των παραγόντων των κοινωνικών αξιωμάτων ως προς τη χώρα

	Χώρα						η ²
	ΗΠΑ	Μεγάλη Βρετανία	Ισπανία	Ελλάδα	Ινδία	Χονγκ Κονγκ	
Θρησκευτικότητα	3.10 _β	2.99 _β	2.38 _ο	3.13 _β	3.38 _γ	3.42 _γ	.13
Κοινωνικός Κυνισμός	2.72 _ο	2.99 _β	3.07 _β	3.60 _δ	-	3.26 _γ	.21
Επιβράβευση Προσπάθειας	-	3.36 _ο	3.42 _ο	3.62 _β	4.11 _γ	3.59 _β	.21
Έλεγχος Μοίρας	2.58 _β	-	2.24 _ο	2.42 _{ο,β}	-	2.79 _γ	.08
Κοινωνική Πολυπλοκότητα	-	-	-	4.14 _β	4.01 _ο	4.11 _β	.02

Σημείωση: Η κλίμακα βαθμολόγησης κυμαίνεται από 1 = «δεν το πιστεύω καθόλου» μέχρι 5 = «το πιστεύω απόλυτα». Μέσοι όροι που μοιράζονται κοινό δείκτη δεν διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους σύμφωνα με το post hoc κριτήριο του Scheffé για $p < .05$.

επέδειξαν τα δείγματα από το Χονγκ Κονγκ και την Ινδία. Ακολούθησαν οι Έλληνες, οι Αμερικανοί και οι Βρετανοί, οι οποίοι δεν διέφεραν μεταξύ τους, ενώ ο χαμηλότερος μέσος όρος ανήκει στο ισπανικό δείγμα, $F(5, 1271) = 36.63$, $p < .001$. Η επίδραση του φύλου στους μέσους όρους της Θρησκευτικότητας ήταν στατιστικώς ασήμαντη.

Το μεγαλύτερο βαθμό συμφωνίας με τον παράγοντα του Κοινωνικού Κυνισμού επέδειξε η Ελλάδα. Ακολούθησε το Χονγκ Κονγκ και, αμέσως μετά, η Ισπανία μαζί με τη Μεγάλη Βρετανία. Ο χαμηλότερος μέσος όρος, ο οποίος εκφράζει τη μεγαλύτερη διαφωνία με τον παράγοντα αυτό, προήλθε από το δείγμα των ΗΠΑ, $F(4, 999) = 65.08$, $p < .001$. Ως προς το φύλο, βρέθηκε ότι οι άνδρες ($M.O. = 3.26$) τείνουν να συμφωνούν περισσότερο με το περιεχόμενο του Κοινωνικού Κυνισμού απ' ό,τι οι γυναίκες ($M.O. = 3.08$), $F(1, 999) = 19.28$, $p < .001$.

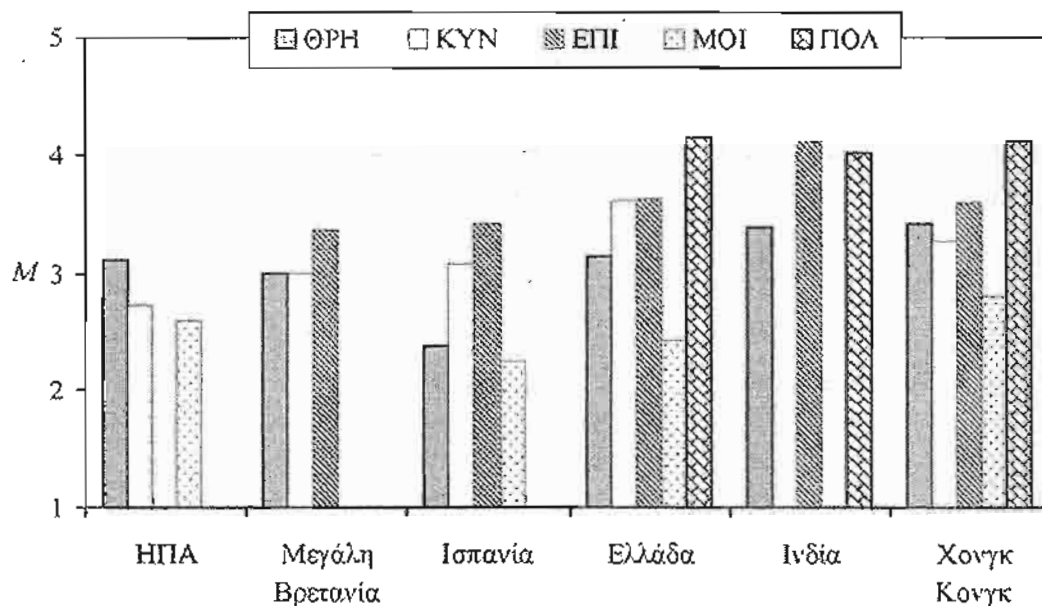
Στον παράγοντα Επιβράβευση της Προσπάθειας υπερείχαν σαφώς οι Ινδοί. Τη μεγαλύτερη διαφωνία εξέφρασαν Βρετανοί και Ισπανοί, ενώ τα δείγματα από την Ελλάδα και το Χονγκ Κονγκ τοποθετήθηκαν σε ξεχωριστό, ενδιάμεσο επίπεδο, $F(4, 1177) = 76.39$, $p < .001$. Το φύλο δεν διαφοροποίησε σημαντικά τους μέσους όρους του παράγοντα αυτού.

Όσον αφορά στον Έλεγχο από τη Μοίρα, το μεγαλύτερο επίπεδο συμφωνίας εκδηλώθηκε από το Χονγκ Κονγκ και, στη συνέχεια, από τις ΗΠΑ. Λιγότερο

συμφωνούν με το περιεχόμενο των συγκεκριμένων κοινωνικών αξιωμάτων οι Ισπανοί, ενώ οι Έλληνες τοποθετήθηκαν σε ενδιάμεσο επίπεδο που δεν τους διαφοροποίησε σημαντικά ούτε από τους Αμερικανούς ούτε από τους Ισπανούς, $F(3, 804) = 22.73, p < .001$. Η επίδραση του φύλου ήταν, για μία ακόμα φορά, στατιστικώς ασήμαντη.

Από τις 3 χώρες όπου αναγνωρίστηκε αξιόπιστα ο παράγοντας της Κοινωνικής Πολυπλοκότητας, τον υψηλότερο μέσο όρο είχαν οι Ινδοί, ενώ τους χαμηλότερους είχαν οι συμμετέχοντες από την Ελλάδα και το Χονγκ Κονγκ, $F(2, 889) = 10.48, p < .001$. Σημαντική ήταν η επίδραση του φύλου, με τις γυναίκες ($M.O. = 4.11$) να συμφωνούν λίγο περισσότερο με την Κοινωνική Πολυπλοκότητα απ' ό,τι οι άντρες ($M.O. = 4.05$), $F(1, 889) = 5.45, p < .05$.

Οι μέσοι όροι των παραγόντων των κοινωνικών αξιωμάτων απεικονίζονται γραφικώς στο Σχήμα 1. Σημειώνεται, τέλος, ότι όλες οι διπαραγοντικές αλληλεπιδράσεις (χώρα Χ φύλο) στις αναλύσεις διακύμανσης προέκυψαν στατιστικώς ασήμαντες.

Σχήμα 1. Μέσοι όροι των παραγόντων των κοινωνικών αξιωμάτων ως προς τη χώρα.

Συζήτηση - Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να προσφέρει έναν εναλλακτικό τρόπο πολιτισμικής ταξινόμησης με βάση τα κοινωνικά αξιώματα, δηλαδή γενικευμένες απόψεις που αναφέρονται σε συσχετίσεις μεταξύ δύο οντοτήτων ή εννοιών, οι οποίες διατυπώνονται με την πεποίθηση ότι είναι έγκυρες και ισχύουν. Σκοπός ήταν η διερεύνηση της παραγοντικής δομής των κοινωνικών αξιωμάτων σε 6 χώρες με έντονες διαφορές ως προς τα οικολογικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά τους: στην Ελλάδα, μεσογειακή ευρωπαϊκή χώρα Χριστιανών Ορθοδόξων, στην Ισπανία, επίσης μεσογειακή χώρα Ρωμαιοκαθολικών Χριστιανών, στη Μεγάλη Βρετανία και στις ΗΠΑ, δυτικού τύπου κοινωνίες Προτεσταντών, στο Χονκ Κονγκ, δυτικού τύπου ασιατική περιοχή Βουδιστών και Ταοϊστών και, τέλος, στην Ινδία, παραδοσιακή ασιατική κοινωνία Σιντοϊστών³. Απώτερος σκοπός ήταν ο εντοπισμός καθολικών, οικουμενικού χαρακτήρα διαστάσεων σε έξι χώρες, καθώς επίσης και η περιγραφή του βαθμού συμφωνίας/διαφωνίας με τα αξιώματα αυτά των συμμετεχόντων από τις διαφορετικές χώρες.

Οι πρώτες διαπολιτισμικές έρευνες για τα κοινωνικά αξιώματα σε περισσότερες από 40 χώρες (Bond et al., 2004. Leung & Bond, 2004. Leung et al., 2002) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι πέντε παράγοντες των κοινωνικών αξιωμάτων, τους οποίους εντόπισαν, αποτελούν καθολικές διαστάσεις του ανθρώπινου συστήματος πεποιθήσεων. Επιπλέον, οι ερευνητές υποστήριξαν ότι οι διαστάσεις αυτές συνιστούν τον «ητικό πυρήνα» των ψυχολογικών αξιωμάτων, μολονότι σε συγκεκριμένα πολιτισμικά πλαίσια ενδέχεται οι πέντε διαστάσεις κοινωνικών αξιωμάτων να περιλαμβάνουν επιπλέον προτάσεις-στοιχεία ημικού χαρακτήρα (Bond et al., 2004. Leung & Bond, 2004). Στην παρούσα έρευνα, στην οποία συγκρίθηκαν δεδομένα από 6 χώρες, εντοπίστηκαν πράγματι οι παράγοντες που αναμένονταν, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας των Leung και συνεργατών, με τη διαφορά ότι η Θρησκευτικότητα, ο Κοινωνικός Κυνισμός και η Επιβράβευση της Προσπάθειας ήταν οι πιο ισχυροί παράγοντες. Πέρα από τις διαφορές που παρατηρήθηκαν σε επίπεδο μέσων όρων, επισημαίνεται ότι η δομή και το εννοιολογικό περιεχόμενο των παραγόντων των κοινωνικών αξιω-

3. Αναφέρεται το θρησκευτικό δόγμα που υιοθετεί επίσημως η πλειοψηφία του πληθυσμού σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία σε εθνικό επίπεδο. Δεν παραγνωρίζεται η ύπαρξη και άλλων δογμάτων σε κάθε χώρα, τα οποία όμως χαρακτηρίζουν συνήθως μειοψηφίες. Αρκετές έρευνες επισημαίνουν τη συμβολή της θρησκείας, ως πολιτισμικής μεταβλητής, στην ερμηνεία της ψυχολογικής διαφοροποίησης (π.χ. Georgas & Berry, 1995).

μάτων που εντοπίστηκαν στην παρούσα έρευνα παρουσιάζουν περισσότερες ομοιότητες, παρά διαφορές, μεταξύ των 6 συγκρινόμενων χωρών. Τα ευρήματα αυτά είναι ενθαρρυντικά, καθώς επιβεβαιώνουν την οικουμενικότητα των κοινωνικών αξιωμάτων και τη διαφαινόμενη προοπτική για τη διαμόρφωση μιας ενδιαφέροντας εναλλακτικής προσέγγισης στην επεξεργασία ερμηνειών για τη διαπολιτισμική έρευνα.

Φαίνεται, μάλιστα, ότι τα κοινωνικά αξιώματα λειτουργούν ως κατευθυντήριες γραμμές και ως παράγοντες πρόβλεψης για την ανθρώπινη προσωπικότητα και συμπεριφορά. Για παράδειγμα, έχει βρεθεί ότι τα κοινωνικά αξιώματα είναι σε θέση να προβλέψουν διαστάσεις προσωπικότητας στα πλαίσια του μοντέλου των «μεγάλων πέντε» παραγόντων (Leung & Bond, 1998). Ο Κοινωνικός Κυνισμός συνδέεται με τον αλτρουισμό και την έκφραση εμπιστοσύνης, καθώς και με τις στάσεις προς το επάγγελμα και τη συμπεριφορά στο χώρο της εργασίας. Η Επιβράβευση της Προσπάθειας και η Κοινωνική Πολυπλοκότητα ενδέχεται να σχετίζονται με την ακαδημαϊκή και επαγγελματική επίδοση, καθώς και με τις επαγγελματικές επιλογές. Ο Έλεγχος της Μοίρας σχετίζεται με την επένδυση ενέργειας και προσπάθειας σε συγκεκριμένες στρατηγικές αντιμετώπισης προβλημάτων που εστιάζουν κυρίως στην ευχολογία και την ονειροπόληση. Η Θρησκευτικότητα φαίνεται μάλλον να συσχετίζεται με επαγγελματικές αποφάσεις και με τις επιλογές του ατόμου αναφορικά με τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου (Leung et al., 2002). Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι πολλές από τις παραπάνω συσχετίσεις δεν αφορούν επιβεβαιωμένα ευρήματα σε επίπεδο διαπολιτισμικής σύγκρισης, αλλά κυρίως συμπεράσματα από μελέτες που συσχετίζουν τα κοινωνικά αξιώματα με μορφές συμπεριφοράς και ελέγχουν το βαθμό που τα κοινωνικά αξιώματα προβλέπουν τη συμπεριφορά σε συγκεκριμένα πολιτισμικά περιβάλλοντα (Leung & Bond, 2004). Η πρακτική χρησιμότητα των κοινωνικών αξιωμάτων φαίνεται επίσης από το εύρημα ότι η ελλιπής γνώση των κοινωνικών αξιωμάτων της χώρας υποδοχής συνδέεται αρνητικά με την προσαρμογή των μεταναστών (Kurman & Roneon-Eilon, 2004).

Θα είχε ιδιαίτερο θεωρητικό ενδιαφέρον να συγκριθεί εμπειρικά το περιεχόμενο των παραγόντων των κοινωνικών αξιωμάτων με τα αποτελέσματα της έρευνας των Γεώργα και συνεργατών (Georgas et al., 2004), στην οποία έχει μελετηθεί η σχέση ανάμεσα σε οικολογικούς-πολιτισμικούς δείκτες (οικονομική ανάπτυξη, υγεία, εκπαίδευση, ρυθμός αύξησης πληθυσμού, θρησκευτικότητα, ΜΜΕ κ.ά.), αφενός, και σε ψυχολογικές παραμέτρους, αφετέρου, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί από τις έρευνες των Hofstede (1980), Schwartz (1994), Schwartz και συνεργατών (2001), Inglehart και Baker (2000), Smith, Dugan και

Trompenaars (1997) και Deiner (1996). Για παράδειγμα, ένα από τα πιο σημαντικά ευρήματα της έρευνας των Γεώργια και συνεργατών ήταν ότι η θρησκεία αποτελεί κρίσιμη διάσταση του οικολογικού-πολιτισμικού πλαισίου, εφόσον φάνηκε ότι διαφορετικές θρησκείες συνδέονται με τις εξαρτημένες μεταβλητές με διαφορετικούς τρόπους. Ειδικότερα, οι μουσουλμανικές χώρες παρουσίασαν χαμηλή συσχέτιση με αξίες όπως ο ατομικισμός και η αυτονομία, ενώ εμφάνισαν υψηλή συσχέτιση με αξίες αναφορικά με την ατομική εμπλοκή και την απόσταση εξουσίας. Από το άλλο μέρος, ο καθολικισμός φάνηκε να συνδέεται περισσότερο με τις αξίες της αρμονίας και της αποφυγής αβεβαιότητας και λιγότερο με την ιεραρχία και την κοσμική αρχή (Georgas et al., 2004).

Τα παραπάνω θα μπορούσαν ενδεχομένως να ερμηνεύσουν το εύρημα της παρούσας έρευνας σχετικά με την Ισπανία, στην οποία παρατηρείται έντονο το στοιχείο του καθολικισμού και της πληθυσμιακής ομοιογένειας ως προς το θρήσκευμα, όπου ο παράγοντας της Θρησκευτικότητας δεν φάνηκε να αντιπροσωπεύει τη σύνδεση του θρησκευτικού συναισθήματος με τομείς της ηθικής και της πνευματικότητας του ατόμου.

Συναφές με το ζήτημα της θρησκείας θα μπορούσε να είναι και το εύρημα σύμφωνα με το οποίο η Ινδία φάνηκε να εμφανίζει τον υψηλότερο μέσο όρο από τα έξι συγκρινόμενα δείγματα τόσο στον παράγοντα Επιβράβευση της Προσπάθειας όσο και στον παράγοντα Έλεγχος από τη Μοίρα. Είναι γνωστό ότι η κοινωνική διαστρωμάτωση, την οποία υπαγορεύει η θρησκεία στη χώρα αυτή, βασίζεται στις κάστες, όπου κατατάσσονται όλα τα άτομα από τη γέννησή τους, ενώ η μετάβαση από τη μια κάστα στην άλλη δεν είναι εφικτή παρά μόνο στην «επόμενη-άλλη ζωή», ως επιβράβευση αυτών που έζησαν την προηγούμενη ζωή τους σύμφωνα με όσα ορίζει η θρησκεία (Satyamurthy, 1996). Το εύρημα, επίσης, που εμφανίζει την Ελλάδα να έχει τον υψηλότερο μέσο όρο στον παράγοντα του Κοινωνικού Κυνισμού υποδηλώνει την έλλειψη θετικής θεώρησης της ανθρώπινης φύσης, καθώς και την αυξημένη αμφισβήτηση των ατόμων του ελληνικού δείγματος απέναντι στους κοινωνικούς θεσμούς, εύρημα που είναι συμβατό με προηγούμενες μελέτες (Triandis & Vassiliou, 1972. Triandis, Vassiliou & Nassiakou, 1968).

Ωστόσο, ευρήματα της παρούσας έρευνας, όπως ότι η διάσταση Κοινωνική Πολυπλοκότητα παρουσίασε αξιόπιστη εννοιολογική δομή σε 3 (από τις 6) χώρες και οι διαστάσεις Έλεγχος από τη Μοίρα και Επιβράβευση της Προσπάθειας σε τέσσερις χώρες, υποδεικνύουν ότι θα πρέπει οι παράγοντες των κοινωνικών αξιωματών, στην παρούσα σύνθεσή τους, να συμπληρωθούν από ημικές προτάσεις. Χρειάζεται, δηλαδή, να εμπλουτιστούν με μεταβλητές που θεωρούνται κεντρικές σε

άλλους πολιτισμούς, με την προσθήκη ημικών προτάσεων για κάθε χώρα στις εξήντα θεμελιώδεις προτάσεις του ερωτηματολογίου των κοινωνικών αξιωμάτων. Αυτή η διαδικασία, η οποία ξεκινά από μία «επιβεβλημένη ητική» προσέγγιση για να καταλήξει σε μία «παραγόμενη ητική» προσέγγιση, επιτρέπει την ενοποίηση της ημικής και της ητικής μεθοδολογίας (Berry et al., 2002). Τα πρώτα επιπλέον ημικά πολιτισμικά στοιχεία προέρχονται ήδη από τη Γερμανία και αφορούν στην αρμονία των διαπροσωπικών σχέσεων, μια διάσταση που περιλαμβάνει πεποιθήσεις σχετικά με τις αιτίες της διαπροσωπικής αρμονίας ή σύγκρουσης (Leung et al., 2002).

Εν κατακλείδι, η αξία της όποιας θεωρητικής ή εμπειρικής συνεισφοράς της επιστημονικής έρευνας βρίσκεται στην πρακτική της χρησιμότητα. Σήμερα, θα λέγαμε ότι η μελέτη των κοινωνικών αξιωμάτων προσφέρει στην Κοινωνική Ψυχολογία ό,τι ένα νεογέννητο παιδί στην κοινωνία. Η μελλοντική έρευνα, με την κατάρτιση ενός εναλλακτικού πολιτισμικού χάρτη που θα συμπληρώνει τις προηγούμενες ταξινομίες των πολιτισμών, οι οποίες έγιναν με βάση της αξίες, θα εξετάσει σε ποιο βαθμό τα κοινωνικά αξιώματα συμβάλλουν στην ερμηνεία της κοινωνικής συμπεριφοράς, καθώς και κατά πόσο είναι σε θέση να διαφωτίσουν περαιτέρω τη συσχέτιση του πολιτισμού με την ψυχολογική διαφοροποίηση.

Βιβλιογραφία

- Bar-Tal, D. (1990). *Group beliefs: A conception for analyzing group structure, process, and behavior*. New York: Springer-Verlag.
- Bem, D. J. (1970). *Beliefs, attitudes, and human affairs*. Belmont, CA: Brooks/Cole.
- Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Segall, M. H., & Dasen, P. R. (2002). *Cross-Cultural Psychology: Research and Applications* (2nd ed.). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Bond, M. H., Leung, K., Au, A., Tong, K., & Chemonges-Nielson, Z. (2004). Combining social axioms with values in predicting social behaviours. *European Journal of Personality, 18*, 177-191.
- Bond, M. H., Leung, K., Au, A., Tong, K., de Carrasquel, S. R., et al. (2004). Culture-level dimensions of social axioms and their correlates across 41 cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 35*(5), 548-570.
- Cattell, R. B. (1966). The scree test for the number of factors. *Multivariate Behavioral Research, 1*, 245-276.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- Diener, E. (1996). Subjective well-being in cross-cultural perspective. In H. Grad, A. Blanco & J. Georgas (Eds.), *Key issues in cross-cultural psychology* (pp. 319-330). Lisse, The Netherlands: Swets & Zeitlinger.
- Georgas, J., & Berry, J. (1995). An ecocultural taxonomy for cross-cultural psychology. *Cross-Cultural Research*, 29, 121-157.
- Georgas, J., Vijver, F. J. R., van de, & Berry, J. W. (2004). The ecocultural framework, ecosocial indices, and psychological variables in cross-cultural research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35(1), 74-96.
- Greenfield, P. M. (1997). Culture process: Empirical methods for cultural psychology. In J. W. Berry, Y. H. Poortinga & J. Pandey (Eds.), *Handbook of cross-cultural psychology: Vol. 1. Theory and method* (2nd ed., pp. 301-346). Boston: Allyn and Bacon.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Hofstede, G. (1983). Dimensions of national cultures in fifty countries and three regions. In J. Derogowski, S. Dzuirawiec & R. Annis (Eds.), *Expiscations in cross-cultural psychology* (pp. 335-355). Lisse, The Netherlands: Swets and Zeitlinger.
- Inglehart, R., & Baker, W. E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, 65, 19-51.
- Kashima, Y. (2000). Conceptions of culture and person. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 31(1), 14-32.
- Katz, D. (1960). The functional approach to the study of attitudes. *Public Opinion Quarterly*, 24, 163-204.
- Kim, J., & Mueller, C. W. (1978). *Factor analysis: Statistical methods and practical issues*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Kurman, J., & Ronen-Eilon, C. (2004). Lack of knowledge of a culture's social axioms and adaptation difficulties among immigrants. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35(2), 192-208.
- Leung, K., & Bond, M. (1998, August). *Cultural beliefs about conflict and peace*. Paper presented at the 24th International Congress of Applied Psychology, San Francisco, CA.
- Leung, K., & Bond, M. H. (2004). Social Axioms: A model of social beliefs in multi-cultural perspective. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology*, (Vol. 36, pp. 119-197), San Diego, CA: Elsevier Academic Press.
- Leung, K., Bond, M. H., de Carrasquel, S. R., Muñoz, C., Hernández, M., Murakami, F., Yamaguchi, S., Bierbrauer, G., & Singelis, T. M. (2002). Social Axioms. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 33(3), 286-302.
- Matsumoto, D. (1996). *Culture and psychology*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.

- Satyamurthy, T. V. (Ed.). (1996). *Region, religion, caste, gender and culture in contemporary India*. Delhi: Oxford University Press.
- Schwartz, S. H. (1994). Beyond individualism/collectivism: New dimensions of values. In U. Kim, H. C. Triandis, Ç. Kağitçibaşı, S. C. Choi & G. Yoon (Eds.), *Individualism and collectivism: Theory, method, and applications* (pp. 85-119). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M., & Owens, V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(5), 519-542.
- Shweder, R. A. (1991). *Thinking through cultures: Expeditions in cultural psychology*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Shweder, R. A., & Sullivan, M. A. (1990). The semiotic subject of cultural psychology. In L. A. Pervin (Ed.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 399-418). New York: Guilford.
- Smith, P. B., & Bond, M. H. (2005). *Διαπολιτισμική κοινωνική ψυχολογία* (Επιστ. επιμ.: Α. Παπαστυλιανού). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα (έτος πρωτότυπης έκδοσης: 1997).
- Smith, P. B., Dugan, S., & Trompenaars, F. (1996). National culture and values of organizational employees. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 27, 231-264.
- Strodtbeck, F. L. (1964). Considerations of meta-method in cross-cultural studies. *American Anthropologist*, 66, 223-229.
- Tabachnick, B., & Fidell, L. (2001). *Using multivariate statistics* (4th ed.). Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Triandis, H. C. (1980). *Handbook of cross-cultural psychology. Vol. 1*. Boston: Allyn and Bacon.
- Triandis, H. C., & Vassiliou, V. (1972). A comparative analysis of subjective culture. In H. C. Triandis (Ed.), *The analysis of subjective culture* (pp. 299-335). New York: Wiley.
- Triandis, H. C., Vassiliou, V., & Nassiakou, M. (1968). Three cross-cultural studies of subjective culture. *Journal of Personality and Social Psychology* [Monograph suppl.], 8(4), pp. 1-42).
- Vijver, F. J. R., van de, & Leung, K. (1997). Methods and data analysis of comparative research. In J. Berry, Y. Poortinga, & J. Pandey (Eds.), *Handbook of cross-cultural psychology. Vol. 1. Theory and method* (2nd ed., pp. 257-300). Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Vijver, F. J. R., van de, & Poortinga, Y. (2002). Structural equivalence in multilevel research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 33(2), 141-156.